

RECENSIE

Biografie over Hella S. Haasse

Een vreemdelinge in Den Haag

Door Mario Molegraaf

Tussen de berichten over de overvloedige regenval stond in de Provinciale Zeeuwse Courant van maandag 26 september 1988 ook een stuk over een literaire middag twee dagen eerder in Vlissingen. De tweehonderdvijftigste geboortedag van Betje Wolff, de uit de Scheldestad afkomstige schrijfster, was gevierd. Onder anderen Hans Warren (met wie ik tussen 1978 en zijn dood in 2001 het leven deelde) en Hella S. Haasse traden als sprekers op. Zij beweerde onder meer dat voor Betje Wolff het overlijden van haar man kwam als een verlossing. Achteraf, in het licht van Aleid Truijens' biografie 'Leven in de verbeelding', is dat veelzeggend. Zoals het veelzeggend was dat Hella Haasse, toen toch al ruim 44 jaar getrouwd met Jan van Lelyveld, helemaal alleen in Vlissingen verbleef.

Ik vond 'het zielig', noteerde Warren in zijn 'Geheim dagboek', dat ze in haar eentje was. Daarom nodigden we haar uit met ons mee naar huis te gaan en later in een restaurant te eten. De regen bleef neerkomen, wij hadden in onze lekkende woning 'overal bakken en bakjes' neergezet, staat in het dagboek. Het werd een gedenkwaardige avond. Dat vond Hella Haasse ook: een jaar of vijftien later, op een Haagse bijeenkomst, herinnerde ze zich alle details van het Zeeuwse huis en alle gangen van de Zeeuwse maaltijd, vanaf gebakken ganzenlever in portsaus tot en met sabayon van rood fruit. Ook in Frankrijk had ze nooit ergens zo lekker gegeten en gedronken als in het door iedereen verlaten Wolphaartsdijk. 'Hella Haasse is een schat', concludeerde Warren, 'ik ben niet zo op haar werk gesteld, daarin is zij een veel te nette en te welwillende mevrouw. Maar nu bleek me hoe aardig zij is, en over hoeveel kennis zij beschikt.' Kennis op soms onverwachte terreinen: zo wist ze alles over de door Hans Warren en mij vertaalde Nieuwgriekse dichter Kavafis.

Miskend

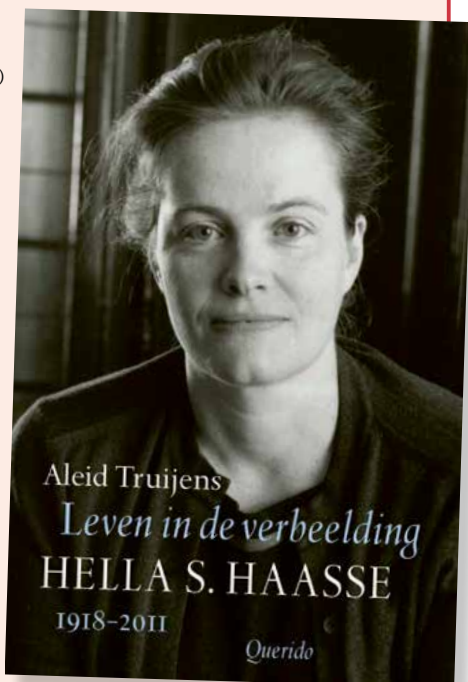
Door het boek van Truijens (Amsterdam, 1955) ben ik Hella Haasse (Batavia 1918 – Amsterdam 2011) nog zieliger gaan vinden dan op die natte herfstavond in 1988. Een kindje verloren, een eindeeloos lang maar beklemmend huwelijk, en ondanks al haar talenten en successen voelde zij

Een geweldige vrouw, maar geen geweldige schrijfster

zich toch vaak miskend omdat tussen de zogenaamde Grote Drie (W.F. Hermans, Harry Mulisch en Gerard Reve) voor haar geen plaats was.

Op hoge leeftijd was zij een groot liefhebster van de papierversnipperaars: 'Dat knorrende geluid dat hij maakt...' De shredder aan het werk, dat heeft deze biografie bepaald. Er zijn periodes dat we de schrijfster intens volgen, maar er zijn ook periodes die bijna achterloos worden afgedaan. Bijvoorbeeld Haasse's Haagse tijd, begonnen in 1967 en afgesloten in 1981. Een van haar vele boeken heet 'Een vreemdelinge in Den Haag', woorden die op haar zelf van toepassing

lijken. Terwijl zij, ook al vanwege haar Indische achtergrond, zoveel kenmerken van een Haagse dame had. Toen zij en haar man de flat aan de Mozartlaan verkochten, betekende dat vooral opluchting, 'want Den Haag was nooit hun stad geworden', volgens Truijens. Zoals de Haagse vriendin Yvonne Keuls nooit een echte vriendin

was geworden, de biografie bericht laatdunkend en tegenstrijdig over de omgang. Een zwakke plek in dit boeiende boek. Een andere zwakke plek is het lukraak aanhalen van recensies over Haasse's werk, om die dan weer te recenseren.

Frankrijk

Uiteindelijk kon het echtpaar Lelyveld-Haasse in Frankrijk gaan wonen, in Saint-Witz, door Hans Warren en mij naar haar omgedoopt tot Lièreville (lièvre is Frans voor haas), als we onderweg van Zeeland naar Parijs haar moderne huis met tuin zagen liggen. De diverse verhuizingen hingen samen met man Jan, over wie ze al voor hun huwelijk meende dat hij geestelijk niet spoorde. Hij wilde koste wat kost niet in haar schaduw staan. In 1966 was hij benoemd tot rechter in Den Haag. Zo belandde het paar in de Mozartlaan, waar zij zich op de kunst van het breien stortte. Intussen werd Jan verliefd op een andere vrouw. Toch volgde er geen scheiding. Hij ging met vervroegd pensioen, zijn kritiek op de doofpot die de rechtbank hanteerde voor kinderrechtster Theo Rueb die het met kinderen aanlegde, werd niet gewaardeerd. Uiteindelijk werd Saint-Witz vervuld voor Amsterdam.

Wat een treurig leven had Hella Haasse. Een geweldige vrouw, weet ik door de uren met haar, maar geen geweldige schrijfster. Misschien sluit het een het ander uit. Achter de grootste literatuur zit nooit een sympathieke dame of een aardige vent. Zeshonderd bladzijden lang probeert Aleid Truijens haar tot 'de grootste schrijfster uit ons taalgebied' uit te roepen. Alsof bijvoorbeeld Betje Wolff nooit heeft bestaan.

Aleid Truijens, 'Leven in de verbeelding'. Hella S. Haasse 1918-2011 (602 pagina's). Uitgever: Querido. Prijs: € 34,99.

Pamela Phatsimo Sunstrum, 'Sleeper', 2018. | Foto: Charlott Markus

De kracht van

De groepstentoonstelling 'How Rest the Brave' bij Nest laat de bezoeker anders kijken naar het fenomeen luiheid. Het stelt niet alleen vragen bij de dwang van het almaar produceren en alert zijn, maar toont zelfs dat uit niksen toch meestal iets voortkomt.

Door Eline van der Haak

Zonder dat we het helemaal in de gaten hadden, zijn we in een situatie beland waarbij productiviteit en activiteit de belangrijkste waarden zijn geworden. Winkels zijn niet meer op zondag en na 18.00 uur gesloten, we zijn altijd en overal bereikbaar en kunnen dan ook constant aan het werk blijven. Videovergaderingen vinden overal plaats en financiële transacties regelen we via de smartphone. Zelden wordt er een focus gelegd op het belang van precies het tegenovergestelde, namelijk de noodzaak om zo nu en dan te lanterfant, te niksen en heerlijk te slapen. De groepstentoonstelling 'How Rest the Brave' bij Nest zoomt juist hierop in. De gepresenteerde werken vragen de bezoeker om even stil te staan en weg te dromen en hierdoor tot bezinning te komen. Is het eigenlijk niet krankzinnig om altijd maar aan te moeten staan en te moeten produceren en presteren? De kunstenaars stellen hiermee niet alleen vragen over de negatieve aspecten van de kapitalistische samenleving. Zij benadrukken ook dat in een staat van rust of slaap juist heel mooie ideeën kunnen ontstaan. Ze bewijzen in feite paradoxaal genoeg dat juist tijdens het dutten en mijmeren ook sprake is van productiviteit, onder meer van de fantasie.

Bij het betreden van de expositie loopt de bezoeker over een houten constructie van Remco Osório Lobato. Het heeft iets weg

van een lange brug of gang die je tot het eind kan aflopen, maar ook is het mogelijk om er tussentijds af te stappen en een van de andere kunstwerken te bekijken. De architectuur verwijst naar de rituelen die horen bij het komen tot rust en uiteindelijk slaap. Steeds worden hierin bepaalde stappen afgelegd en als je eenmaal slaapt gaat het brein ook langs verschillende stadia. Het werk vraagt je om net als in een droom af te dwalen en ergens anders te belanden. Zo kun je even toetreden tot 'Dreamobile' van Katarina Juričić. Een installatie waarin kussens op de vloer liggen en spiraalvormen zweven die projecties creëren op de gordijnen die je omsluiten. Een prettige plek waarin je wordt ondergedompeld in een zachte hypnotische droomwereld en de rest van de wereld even ver weg lijkt.

Manifest

Heel anders zijn de zwart-witfoto's van Mladen Stilinović waarop de kunstenaar te zien is in verschillende houdingen op zijn bed. Eerst is zijn manifest tot luiheid te lezen, waarin hij oproept dit fenomeen tot in perfectie te ontwikkelen. Waar dit begrip veelal negatief opgevat wordt, beaumeenteert Stilinović juist dat er zonder luiheid geen kunst is. Een interessante gedachtegang die je vraagt om eens heel anders na te denken over dit gegeven.

De videowerken van zowel Helen Cammock als Danilo Corrale onderzoeken op verschillende manieren zowel het nietsdoen als de tegenstellingen tussen slaap en

RECENSIE

Retrospectief in Museum Rijswijk

De donkere kamer van Jasper de Beijer

Jasper de Beijer maakt fascinerende foto's van papieren maquettes. Op het eerste gezicht doemen er verre oorden en historische gebeurtenissen op, maar bij nader inzien woelen zijn beelden verontrustende zaken overhoop.

Door Hendrik van Leeuwen

In Mekka staat een groot zwart blok. De pelgrims die er al eeuwenlang omheen draaien, laden een puur abstracte vorm op met al hun hoop en vrees. Wat zien ze allemaal, dwars door een ongenaakbare brok materie heen? Wie er als een antropoloog naar kijkt, ziet een ongelooflijk voorbeeld van het menselijk beeldingsvermogen.

In Museum Rijswijk staat nu ook een groot zwart blok. Daar kun je echter wel fysiek naar binnen stappen. Vergeet de lawaaige rondgang van pelgrims. In een museale ruimte is geluid bijna storend, je wilt alleen zijn met je gedachten, maar visueel geroezemoes is er te over. Het zwarte blok wordt aan alle kanten omringd door informatiepanelen over de vele fotoprojecten van Jasper de Beijer. Je krijgt de zaken echter niet op een presenteerblaadje aangereikt. De speelse ordening springt van de hak op de tak, zodat je hersens flink moeten hinkelen, maar dat past wel bij de foto's van De Beijer waarbij je ook als een detective te werk gaat. Welk tijdperk, welke plek, welke beladen gebeurtenissen en stereotypen raakt hij aan? Dat we nog steeds in een koloniale wereld leven, dringt langzaam maar onontkoombaar tot je door.

'Black night'

Bij de spleet die toegang tot het blok verschaft, worden de spelregels streng. Niet meer dan twee personen tegelijk en kalm bewegen, want de verlichting in de vorm van 'blacklight' heeft op sommigen een desoriënterend effect.

Wit knalt eruit met een blauwe gloed. Zwart is juist onpeilbaar diep. Maar tussen deze twee extremen doemen tastbare beelden op van huizen en planten, zelfs van een levensgroot paard. Meestal zijn het driedimensionale objecten, gemaakt van papier, en de drang om ze aan te raken is groot, al word je gemaand om dat toch vooral niet te doen. Veel orde heerst er wederom niet. Drie, vier aardlagen zijn boven op elkaar gestapeld. Groot en klein lopen door elkaar. Het is alsof je in een grot bent beland, vol flarden van verhalen. 'Welkom in het hoofd van Jasper de Beijer,' zo vatte curator Diana Wind de ervaring samen bij haar openingstoespraak. Je vraagt je af of het in je eigen bovenkamer ook zo'n rommeltje is.

Het is de eerste keer dat Jasper de Beijer (Amsterdam, 1973) daadwerkelijk iets van zijn maquettes laat zien. Voor hem zijn alle bouwsels en optische trucs slechts een tussenstap en draait het uiteindelijk om de foto's, die vaak op groot formaat en in oplages van zeven worden afgedrukt. Die foto's zijn inderdaad geheimzinniger, omdat de scheidslijn tussen maquette en wereldbeeld een stuk vager is. Fotografie heeft een aura van 'echtheid' en daar doen overduidelijke trucages verrassend weinig aan af. Je kijkt gewoon je ogen uit. Zijn Victoriaanse kas met de grandeur van Crystal Palace en de kwaadaardige kop van een Mexicaanse drugsbaron zijn allebei zichtbaar van papier gemaakt en toch zijn dergelijke scènes, waar een hele wolk van betekenissen omheen hangt, raak getypeerd en geloofwaardig.

Veel onderzoek

Er gaat dan ook veel onderzoek aan vooraf. De Beijer trekt anderhalf à twee jaar uit voordat hij een nieuwe serie presenteert. Voor 'Sacre du Printemps' bijvoorbeeld dook hij diep in de Eerste Wereldoorlog en legde hij een verzameling van gesneuvelde paarden aan. Het waren er duizenden, maar in het grote geweld telde hun lot nauwelijks. Wie kan stilstaan bij een paard, wie kan ze iets kwalijk nemen? Op de geën-

sceneerde foto's van De Beijer komen hun onschuld en hulpeloosheid rauw binnen. De afgestompte clichés van mannen in loopgraven zijn vervangen door een andere invalshoek. Hetzelfde paard dat als levenssecht model deel uitmaakt van de opstelling in zijn 'donkere kamer' explodeert op een foto uit 2007. Van de ruiter geen spoor. Het paard vertolkt alle gevolgen van oorlogsgeweld.

Zo weet Jasper de Beijer ons al ruim twintig jaar te verleiden om scherper naar de geschiedenis te kijken. Hij maakte studiereizen naar Nederlands-Indië en Curaçao, hij verdiepte zich grondig in de sores van Afrika, het Amazone-oerwoud en meer. In Museum Rijswijk worden al die projecten samengevat in de catalogus, er hangen enkele aansprekende foto's aan de muur en als zinbeeld van het geheugen is daar die geheimzinnige 'donkere kamer'. De Beijer moest de concrete objecten opnieuw maken, want hij bewaart zijn bouwsels niet, hij steekt ze na afloop in de brand. Alle tijd en energie werden mogelijk gemaakt door

Het werk laat je met nieuwe ogen naar onze wereld kijken

de toekenning van de Agnes van den Brandeler Museumprijs 2020. Hoewel Jasper de Beijer internationaal is doorgebroken (hij wordt vertegenwoordigd door galeries in Istanboel en New York) raakte hij na het sluiten van galerie Nouvelles Images wat uit het zicht. Daar wil deze Museumprijs terecht iets aan doen. Zijn werk snijdt hout, grijpt je bij de keel en laat je met nieuwe ogen kijken naar onze wereld.

Jasper de Beijer, 'Critical Mass', t/m maandag 18 april, Museum Rijswijk. Meer informatie: www.museumrijswijk.nl

Ook tijdens het dutten en mijmeren is sprake van productiviteit

hoeken. De bezoeker kan in de ruimte op een bed liggen en valt midden in het verhaal. Hierdoor is het misschien niet helemaal goed te volgen, maar tegelijkertijd leveren flarden van de gesprekken toch inzichten op. Over slaap weten we eigenlijk nog heel weinig. En dat niet weten en het zoeken naar antwoorden is precies wat je ervaart bij deze installatie, waarbij zowel de beeldenstroom als de gesprekken niet direct te doorgronden zijn.

Bevrijdend

Prachtig zijn de schilderijen van Pamela Phatsimo Sunstrum van gezichtsloze vrouwen van kleur van wie de gewaden die zij dragen

overvloeien in landschappen, waardoor zij samenvloeien met het universum. Het werk 'Sleeper' is gebaseerd op een schilderij van Félix Vallotton, maar nu ligt de slapende vrouw niet in een kamertje. Haar lichaam vloeit over in een berglandschap dat rust op een soort sterrenhemel. Het werk is in meerdere opzichten

zeer krachtig, niet in de laatste plaats omdat het tonen van een vrouw van kleur in een kunsthistorisch perspectief zeer belangrijk is. Maar ook omdat het uitstraalt dat door middel van sereniteit en rust bergen kunnen worden verzet en sterrenhemelen opgewekt. Het is een bevrijdende gedachte om het niksen en luieren te omarmen en door deze overgave toch stiekem inzichten en daardoor geestelijke beweging op te wekken.

'How Rest the Brave', t/m zondag 27 maart, donderdag en vrijdag 13.00-20.00 uur, zaterdag en zondag 12.00-18.00 uur, Nest, De Constant Rebecqueplein 20b. Meer informatie: www.nestruimte.nl

Jasper de Beijer, 'Smog', uit de serie 'The Riveted Kingdom' (2008).

luieren